

У козацькому зимівнику

Андрій та Тимко товаришували змалечку. Рік різниці у віці ставив їх у рівні умови. Де б що не відбувалося — пташині чи звірині лови або ж улюблені ігри посеред гаїв та яруг — хлопці завжди були разом, допомагаючи один одному та захищаючись від старших парубійків. Змагаючись між собою в усюму, швидше від інших навчилися рибалити, полювати на звірину, птахів. І взимку, і влітку приходили з навколишніх балок та гаїв із багатою здобиччю. Добре вивчивши поведінку звірини, щоразу вигадували нові сильця, і їхньою здобиччю найчастіше були лисиці, бобри, зайці, куріпки. Неглибока річечка славилася різнориб'ям: вайлуваті соми, хижі щуки, колючі окуні, блискучі карасі та плотва наче просилися у тенета, які хлопці в'язали власноруч.

Батьки Андрія та Тимка також були не тільки сусідами. У молоді роки вони їздили на Січ, тож частенько довгими зимовими вечорами згадували свої непересічні походи на татар. Ще з малих літ хлопчачки, затамувавши подих, слухали батьків та їхніх гостей про минувшину. Згадуючи в уяві оповіді про полювання на степового тура у приорільських луках та перелісках, Андрій і Тимко мріяли швидше стати дорослими і бути вправними мисливцями або ж податися до запорозьких козаків, які на той час були єдиною силою, здатною зупинити нищівні набіги кримчаків на християнські поселення. Батьки добре знали звичаї та манеру поведінки татар, а Федір Підлужний, батько Андрія, був старостою у зимівнику і керував діями козаків під час нападів татар.

Устим Дубовик, батько Тимофія, знайшов собі дружину у татарському стані, куди вона потрапила молодою дівчиною

після захоплення зимівника ворогами. Увірвавшись в улус, сотня відчайдухів, серед яких був і Устим, у запеклій боротьбі звільнила юну полонянку разом з іншими християнами. Устима було поранено, а доглядати парубка по дорозі в рідний край взялася Одарка, майбутня Тимкова мати.

Полишивши козакування, Федір перейшов на осіле життя в селі Михайлівка. Серед запорожців він був сотником, та, отримавши у боях з татарами рани, став хліборобом, оселився поряд із бойовим товаришем.

Вправні були батьки у хлопців, і незважаючи на те, що сім'ї стали чималими, жили вони в достатку. У засіках — зерно, сушена риба, у льохах удосталь овочів, у діжках — солонина, а на свята діти завжди ласували медом. Харчі в достатній кількості завжди були в домі, а запаси на випадок неврожаю чи інших негараздів були закопані неподалік від зимівника в особливих ямах. Зазвичай це було збіжжя, яке могло зберігатися там не один рік. Про місцезнаходження тих ям знали лише батьки.

Коли діти підросли і Андрію виповнилось п'ятнадцять років, а Тимошу — чотирнадцять, Устим із Федором вирішили віддати підлітків у науку до найближчого Самарського Пустинно-Миколаївського монастиря, що був неподалік, біля річки Самари.

Улітку хлопці вже знали, що доведеться вирушати в дорогу на навчання, тому, не розлучаючись, кожного дня доганяли своє дитинство. Клопоти по господарству часто-густо лягали на їхні плечі. Уранці потрібно було виганяти телят на випас, годувати курей, приглядати за гусьми та впродовж дня кидати в загін траву та посічені гарбузи свиням, аби ті не ремствували.

Більшість підлітків також були зайняті справами по господарству, та коли припікало сонце і всі живі істоти вгомнялися, хлопці кидалися до річки — купатися, рибалити. Під вечір натружені люди зганяли худобу у двори і знову зчинявся леммент: ревіли корови, верещали свині, гелготали, вигинаючи товсті шиї, гуси.

Кожна сім'я сідала вечеряти, і з дворів хмарками вилітали запахи смаженої риби, свіжини або ж грибів. Помолившись Богові, вечеряли завжди тихо. Діти їли по черзі, виловлюючи з горщика кому що попадеться, і дорослі їли неспішно. Після вечері Галинка, Андрієва сестра, допомагала матері прибиратися. Коптів світильник, і Андрійко та його менший брат Миколка прилаштувалися біля батька — слухати бувальщини. Діти дуже любили таку благодатну годину. Натомлені батьки не покрикували на дітей, хоча ті дражнили один одного та борюкалися, вибираючи собі ліпше місце на лаві перед вечерею.

Андрій завжди просив батька розповісти про бойові походи на татар, турків, дивувався козацьким хитрощам та войовничості. Федір пам'ятав іще ті часи, коли між степовиками-християнами та кримчаками не було ворожнечі. Козаки і чумаки могли вільно мандрувати аж до Очакова, а кримчаки приїздили торгувати до запорожців. Але після того, як татари опинилися під владою Османської імперії, стосунки між найближчими сусідами — татарами та християнами — різко змінилися. Багаті турки задля своїх потреб прагнули отримати чимало невільників. Татари, завжди злиденні, почали ловити християн-малоросів, молдован, поляків, вивозити до Криму та продавати. Такий живий товар турки називали ясиром.

Слухаючи батька, Андрій стискав у кишенях кулаки, мріяв стати сильним та мужнім, аби боронити свою землю та віру. На таких же переказах виростав і Тимко. Відчувши приплив сил у руках, підлітки вчилися битися палицями, як шаблями, безжально нищили бур'яни на вигоні.

Андрієве серце сповнювалося радістю, коли батько дозволяв йому відганяти коня на нічну пашу до сільського табуна, де збиралися майже всі сільські хлопці, щоб до сходу сонця відновити сили робочим та скаковим коням. Це були найщасливіші ночі.

Нічний степ був сповнений цвіркотінням, клекотанням, кваканням та іншими загадковими звуками. Через деякий час

вже можна було почути й соловейка в гаю, сову в дубняку, куликів, жаб та іншу істоту в низині.

Там, у низині, ледве погойдувався прохолодний туманець, то непомітно підкрадався до хлопців, то тихо відкочувався. Час від часу з туману чулося форкання коней, які у сиво-синьому мареві туману більше нагадували привидів, аніж живих істот. Іноді звіддаля долинали пісні дівчат, що здавалися співом чарівних мавок. Голоси летіли далі в степ, вісуючи щастя і майбуття. І над цим усім степовим дивом висіли тисячі маленьких, немов свічки на престолах Великодньої ночі, зірок. Далеко над обрієм вигулькнув повнощокій місяць: наче господар, він дивився на степ червоно та грізно, лякаючи його жителів. Деякі пташки припишкли, мов налякалися місяця, що вже впевнено рухався небосхилом. А цвіркуни очманіло тріскотіли, відчайдушно переконували у своїй сміливості господаря нічного неба. Повітря п'янило запахи степового різнотрав'я, яке цілоденно поглинало сонячні промені і тепер, напившись вечірньої роси, спішно доводило свою природну чарівність та власну потрібність на цьому святі життя. Духмяний чебрець закріпився на горбиках, та особливо розкішними були васильки, які, розбігшись великими купками, доповнювали квіткову гаму різнобарвного степу. Не відставав від них деревій, терпкий дух якого лоскотав у грудях. А ковила просто доповнювала степову красу, відбиваючи своїм шовком промені місяця та відблиски багаття. Усе це можна було спостерігати і слухати вічно.

І серед усього цього дива сиділи підлітки і слухали оповіді старших, мріяли стати такими ж сміливими, як герої оповідей. Хтось вихвалявся конем, який може наздогнати кінного татарина за одну версту. Потім довго доводив, що декілька років тому цей кінь був найкращим на Запорозжжі і на ньому гарцював сам кошовий отаман. А як кінь постарів, то його передали для догляду в селище. Кожен присутній хотів розповісти про свого батька, родича чи сусіда, які захищали християнську віру та свою землю. Хтось із хлопчаків починав солодко посопувати, примостивши голову на торбі з харчами, а старші, аби

не заснути, розповідали містичні історії про різну нечисть, що начебто водилася в навколишніх степах і робила капості добрим людям. Попри всі страхи оповідей та чарівні видіння літньої ночі, в Андрія стулялись очі і він поринав у сон.

Прокинувшись від ранкової прохолоди та співу птахів, хлопчак йшов шукати своїх коней, що розбрелися по луках. Їхні товариші вже поспішали до домівок, бо починався трудовий день. Знайшовши своїх скакунів, Андрій з товаришем, зігріваючись у перших променях сонця, поверталися додому. Вранішня прохолода нагадала, що збігають останні дні щасливого літа. Попереду осінь. Шпачині зграї, немов керовані невидимою рукою суворої хмари, виробляли химерні піруети, нагадуючи людям, що незабаром полетять у вирій.

Виганяючи худобу на випас, Андрій наче вперше побачив, як змінюється степ. Його барви стали яскравішими і привабливішими не тільки для людей, а й для худоби. Довго ходила улюблениця Берізка, поки не знаходила найсоковитішу траву. Зі смаком зривала її шорстким язиком і неспішно ремигала, думаючи якусь свою коров'ячу думу.

У душі Андрія зачався незрозумілий смуток. Уже приміряли новий одяг, який мама з тіткою Одаркою пошили з російського сукна, купленого батьком у Самарі. Батько вже не так часто покрикував на Андрія, якщо той не міг впоратися з господарством. Та коли настав прощальний вечір, уже не смуток гнітив Андрія. Його розпирало відчуття власної значимості. Вабила майбутня дорога в новий край, хотілося незвіданого.

У останню ніч у батьківській домівці Андрій не зрозумів, спав він чи то було тільки марення, але, як тільки заспівав півень, він зараз же скочив з лави. Мати, побачивши, що син уже прокинувся, вперше за останні роки пригорнула його до себе і благословила в дорогу. Андрій трохи знітився. Невиразна туга піднялася з грудей і здавила горло. Хотів щось сказати, та замість цього пригорнувся до неньки, душею відчув, що вже немає дитинства, збігло воно у вирій життєвих днів і прихопило з собою безтурботне юнацьке життя.